

ANTI-PESTPROTOCOL

26-03-2025

EEN SCHOOL VAN
AURORA
ONDERWIJSGROEP

Inhoudsopgave

Inleiding	3
De context van het anti-pestprotocol en onze opdracht.....	4
Wie heeft een rol en taak bij het voorkomen en laten stoppen van pesten in onze school?	5
Preventief beleid.....	7
Curatief beleid	8
De rol van ouders	9
Bijlage 1a: Wanneer spreken we van pestgedrag?	10
<i>Verbaal met woorden vernederen.....</i>	<i>10</i>
<i>Non-verbaal.....</i>	<i>10</i>
Bijlage 1b: Wat is pesten, plagen of ruzie hebben?.....	11
Bijlage 2: Informatie voor medewerkers en voor ouders van gepeste leerlingen.....	12
Bijlage 3: Informatie voor medewerkers en voor ouders van pestende leerlingen	13

Inleiding

Bij RSG Slingerbos | Levant vinden we een veilig en positief schoolklimaat essentieel. Ons burgerschapsprogramma, RSG Connect, helpt leerlingen verbinding maken met en verantwoordelijkheid nemen voor zichzelf en anderen.

Dit programma, dat onder andere bestaat uit onderdelen vanuit de programma's Rots&Water en Veerkracht, helpt ons bouwen aan een positief en veilig schoolklimaat. Hiermee willen we voorkomen dat er gepest wordt en dat er ander onacceptabel gedrag vertoond wordt.

Toch moeten we als medewerkers alert blijven op pesten. Uit onderzoek blijkt dat in Nederland één op de zestien leerlingen (55.000) in het voortgezet onderwijs zich gepest gevoeld heeft. Pestgedrag is schadelijk tot zeer schadelijk voor leerlingen, zowel voor de gepeste leerling als voor de pesters. De omvang en zwaarte van het probleem leiden tot de noodzaak van een aanpak door alle opvoeders van jongeren, in het bijzonder door de ouders en door docenten. Als RSG Slingerbos | Levant accepteren wij het pesten absoluut niet. Daarom hebben wij in ons anti-pestprotocol beschreven hoe wij zowel preventief als curatief omgaan met pesten. Dit anti-pestprotocol kan niet los gezien worden van het schoolondersteuningsprofiel en programma's die we als school hebben voor de coaching en begeleiding van leerlingen.

Voor leerlingen met een ondersteuningsbehoefte schrijven we altijd een OPP (ontwikkelingsperspectief). Dit OPP kan ook ingezet worden om leerlingen weerbaarder te maken en/of meer inzicht te laten krijgen in hun eigen gedrag. Hieronder volgt een beschrijving van de context, een definiëring en de aanpak die we als school hanteren.

De context van het anti-pestprotocol en onze opdracht

Onze samenleving vraagt om leerlingen die zich goed staande kunnen houden en die verschillen respecteren. Bij RSG Slingerbos | Levant staan veiligheid, respect en begrip centraal. Wij accepteren geen pesten, discriminatie of geweld. Een veilig schoolklimaat is cruciaal voor het leren en presteren van zowel leerlingen als medewerkers.

Dit protocol richt zich op preventie van pestgedrag en geeft handvatten voor een effectieve aanpak. Aanvullende informatie over ons protocol agressie en geweld is te vinden op onze website.

Een docent is een voorbeeld in gedrag, maar ook een kritische partner als de leerling zijn persoonlijkheid ontwikkelt. Een belangrijke voorwaarde om een omgeving te bieden waar iedereen welkom is, is het erkennen van en het omgaan met verschillen tussen mensen. Wat iemands etnische achtergrond, levensovertuiging of geaardheid ook is, iedereen is welkom op onze school. We zijn een afspiegeling van de samenleving. Ieder mens is uniek en verdient het om zich op eigen wijze te kunnen ontplooien. De ruimte voor de één kan een beperking van de ruimte voor de ander zijn. Wij zijn ons hiervan bewust en handelen ernaar. Dit bewustzijn vraagt om een constante onderlinge afstemming, waarbij nieuwsgierigheid, respect en begrip voor elkaar de uitgangspunten zijn. Onze leerlingen verlaten RSG Slingerbos | Levant niet alleen met een diploma, maar ook met een rugzak vol zelfinzicht en vaardigheden.

De definitie van pesten vindt u in bijlage 1. Informatie voor medewerkers en voor ouders van gepeste leerlingen in bijlage 2. Tot slot vindt u in bijlage 3 informatie voor medewerkers en voor ouders van pestende leerlingen.

Wie heeft een rol en taak bij het voorkomen en laten stoppen van pesten in onze school?

Een veilig klimaat is een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Iedere betrokkene (leerling, medewerker en ouder) heeft een signalerende en actieve rol. Voor alle medewerkers geldt dat zij zowel preventief handelen om de kans op pesten zo klein mogelijk te maken als curatief om het ontstane pestgedrag te laten stoppen.

De onderwijsteams en de leerlingen worden bijgestaan door de anti-pestcoördinator (APC). Het bevoegd gezag is verantwoordelijk voor het anti-pestbeleid op school. Alle leerlingcoördinatoren op onze school volgen een opleiding tot anti-pestcoördinator. Het anti-pestbeleid wordt vormgegeven en aangestuurd door twee benoemde anti-pestcoördinatoren, één op locatie Slingerbos en één op locatie Levant.

De anti-pestcoördinator draagt zorg voor het preventieprogramma en heeft een rol bij de curatieve aanpak om het pesten te laten stoppen. Op de RSG is iedere medewerker verantwoordelijk voor de veiligheid. Iedereen heeft daar zijn eigen rol en taak in. De coach is altijd het eerste aanspreekpunt voor leerling en ouders. De coach kent de leerling het best en weet hoe te handelen bij signalen van onveiligheid. De anti-pestcoördinator kan de coach daarbij ondersteunen en het proces in het geval van pesten vormgeven.

Leerlingen hebben in hun dagelijks functioneren te maken met de volgende rollen in hun afdeling:

Rol	Taak in anti-pestbeleid	Wie	Hoe bereikbaar
Coach	Eerste aanspreekpunt, werkt aan groepsklimaat, signaleert, reageert. Vraagt APC om ondersteuning.	Eigen coach	ELO/coachles
Docent / conciërges en toezichthouders	Schept veilig klimaat, signaleert en reageert.	Vakdocent	ELO/vakles
Rots&Water-trainers	Signaleren en terugkoppelen naar coach.		
Begeleiders Passend Onderwijs	Adviseren in groepsproces in de klas.	D. van Dijken en H. Duivesteijn	
Interne vertrouwenspersoon	Aanspreekpunt, kan meedenken en ondersteunen/ adviseren.	M. Mous en M. Weijs	ELO/locatie

Leerlingcoördinator	Ondersteunt coaches, overlegt met APC.	Leerlingcoördinator afdeling	Via coach
Anti-pestcoördinator	Geeft preventief programma vorm, stroomlijnt proces, adviseert betrokkenen.	Leerlingcoördinator met specialisme en taak. Levant: Wouter de Jong Frank Ellenbroek Slingerbos: Sevinc Yeşilöz Bart-Jan Olthuis Walter Serree Anne Boek Harjan Koopman	Via leerlingcoördinator/coach

Als een leerling of ouder zich niet gehoord voelt kan de leerling of de ouder zich ook wenden tot:

1. Intern ondersteuningsteam
2. Teamleider
3. Vertrouwenspersonen
4. Directie

Ieder lid van het onderwijsteam kan zich laten bijstaan door de anti-pestcoördinator en/of het ondersteuningsteam. Bij de anti-pestcoördinator is grote expertise aanwezig en als de situatie het noodzakelijk maakt, wordt het ondersteuningsteam om advies of om hulp gevraagd. Voor leerlingen en ouders is de coach van de leerling het eerste aanspreekpunt. Uiteraard kan er ook contact opgenomen worden met de anti-pestcoördinator of leerlingcoördinator van de afdeling.

In het geval een leerling of ouder klachten heeft over het anti-pestbeleid of het handelen van bovengenoemde medewerkers dan kan er een klacht ingediend worden. Voor de procedure verwijzen wij naar onze website. RSG Slingerbos | Levant heeft ook externe vertrouwenscontactpersonen waarmee contact opgenomen kan worden. Deze staan vermeld op onze website.

In het kader van het anti-pest protocol hanteren wij een escalatieladder voor de maatregelen die kunnen worden opgelegd bij pestgedrag. Deze ladder helpt om consequent en transparant op te treden tegen overtredingen. Voor medewerkers is er een interventiekaart beschikbaar die aangeeft welke interventie nodig kan zijn en door wie deze interventies worden uitgevoerd. De maatregelen die kunnen worden opgelegd aan leerlingen die in overtreding zijn van de schoolregels, variëren afhankelijk van de ernst of herhaling van de overtreding. Deze maatregelen omvatten: een waarschuwing, een gele kaart, het maken van leergericht werk, terugkomen (voor en/of na schooltijd), het verbieden van toegang tot bepaalde lessen voor een korte tijd, schorsing, en het voornemen tot definitieve verwijdering of herplaatsing op een andere school. Deze maatregelen staan ook vermeld in het leerlingenstatuut.

Preventief beleid

1. Tijdens de introductieweek starten we in de onderbouw met activiteiten om een positief groepsklimaat te bevorderen. Door samenwerkingsopdrachten, sport, spel en kunstactiviteiten te organiseren, leren leerlingen elkaar beter kennen en ontwikkelen een gevoel van saamhorigheid. Dit kan echt helpen om een positieve en ondersteunende sfeer in de klas te creëren.

Coaches worden hierbij ondersteund door de leerlingcoördinator, anti-pestcoördinator en het ondersteuningsteam. Voor elke onderbouwklas wordt een groepsplan opgesteld. Van belang is hierbij het vormen van groepsregels die voldoen aan de vier basisregels:

- Iedereen voelt zich veilig in de groep
- We respecteren elkaar
- We communiceren positief met elkaar en over elkaar
- We werken samen en helpen elkaar

De groepsregels worden in iedere klas/jaarlaag in het groepsplan vastgelegd en zijn ook eenvoudig terug te vinden voor de leerling. De groepsregels worden in de onderbouwklassen met de leerlingen samen opgesteld en ondertekend. De sfeer en de pestriscico's bij elke klas worden ook in het groepsplan beschreven. Hierbij kan een sociogram als hulpinstrument gebruikt worden. Op basis van de opbrengsten van de groepsplannen bespreekt de leerlingcoördinator, na overleg met de coach, noodzakelijke acties met het ondersteuningsteam en eventueel de teamleider.

Ook voor de bovenbouw leggen we de nadruk op een veilige en ondersteunende omgeving voor alle leerlingen. Bij de start van het schooljaar organiseren we een introductieprogramma dat speciaal gericht is op groepsvorming en het bevorderen van een positieve sfeer in de klas. Elke leerling krijgt een coach toegewezen die fungeert als het eerste aanspreekpunt voor zowel persoonlijke als schoolse kwesties.

2. Na de herfst- en kerstvakantie wordt extra aandacht besteed aan de groepsdynamiek in de brugklas met behulp van het programma Rots&Water. Voor klas 1 en 2 wordt een programma gevormd door het Rots&Water-team. De anti-pestcoördinator kijkt hierin mee. Als het groepsklimaat hierom vraagt wordt er geïntensiveerd. Rots&Water-trainers en coaches signaleren en coaches zetten dit in het groepsplan en Magister. De anti-pestcoördinator kijkt mee en adviseert waar nodig.

In de bovenbouw bieden we het programma Veerkracht aan waarin leerlingen vaardigheden ontwikkelen om beter om te gaan met tegenslagen en sociale druk.

3. **Monitoring**

In het leerling tevredenheidsonderzoek vragen we naar de sfeer en de veiligheid in de klas en in de school. Tijdens de vaklessen en de coachlessen zijn de docenten en de coaches alert op signalen van mogelijke pestproblemen en bespreken deze met de betrokkenen.

Curatief beleid

Pesten is een complex en hardnekkig probleem dat een systemische benadering vereist. De vijfsporenaanpak biedt een gestructureerde methode om pesten effectief aan te pakken en te voorkomen. Deze aanpak benadrukt het belang van een systemische kijk op pesten, waarbij we niet alleen de directe betrokkenen, maar ook de bredere context en dynamieken binnen de groep in ogenschouw nemen.

In ons groepsplan integreren we deze structurele benadering door aandacht te besteden aan de verschillende rollen die individuen kunnen innemen: de toeschouwer, de pester en de gepeste leerling. Elk van deze partijen speelt een cruciale rol in het ontstaan en voortduren van pestgedrag en daarom richten we ons op interventies die alle drie deze groepen aanspreken en betrekken.

Door deze benadering streven we ernaar een veilige en ondersteunende omgeving te creëren waarin pesten geen kans krijgt. We zetten in op bewustwording, preventie en interventie, waarbij we de hele groep betrekken om een cultuur van respect en inclusiviteit te bevorderen.

De vijfsporenaanpak:

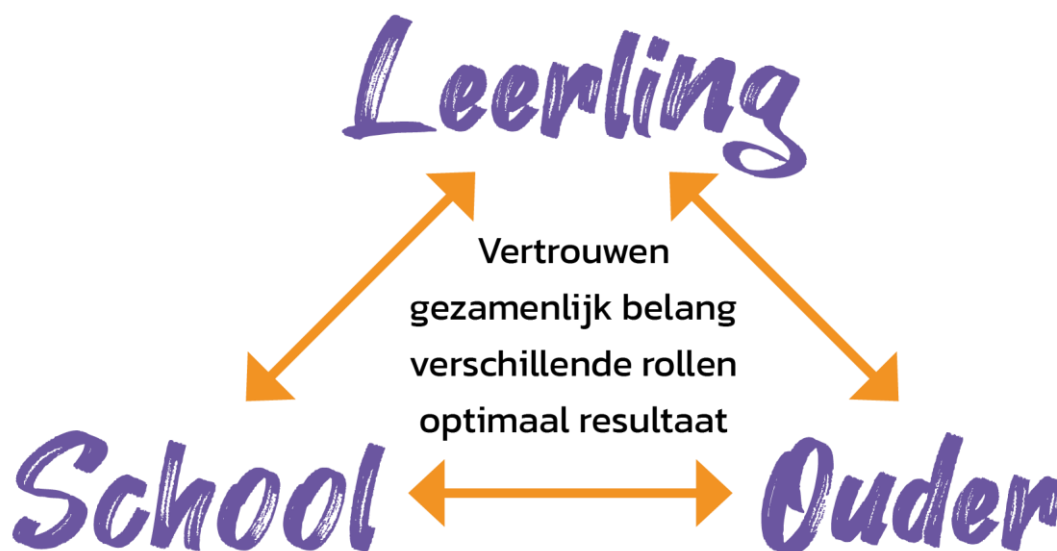
1. **Verantwoordelijkheid van de school:** de docent/ouder/leerling meldt een voorval als eerste bij de coach, deze is het eerste aanspreekpunt. De coach meldt het voorval bij de leerlingcoördinator. De anti-pestcoördinator wordt altijd op de hoogte gebracht van een voorval. Er wordt een notitie gemaakt in Magister bij zowel de gepeste als de pestende leerlingen.
2. **Ondersteuning voor de gepeste leerling:** Er wordt altijd individueel met de leerling gepraat, zodat de leerling zijn verhaal kan doen en de docent (of een ander) een inschatting kan maken van de situatie. De leerling krijgt een luisterend oor en wordt altijd serieus genomen. Met de leerling wordt overlegd over, en gewerkt aan, mogelijke oplossingen. De route die de leerling volgt is: docent > coach > leerlingcoördinator > anti-pestcoördinator. Dit neemt niet weg dat het de verantwoordelijkheid van iedere medewerker in de school is om steun te bieden aan een leerling die gepest wordt.
3. **Aandacht voor de vermeende pester:** er wordt altijd individueel met de leerling gepraat, zodat de leerling zijn verhaal kan doen en de docent in kan schatten of er sprake is van pesten. Als er sprake is van pesten krijgt de pester begeleiding om gedrag te veranderen, waarbij regels en grenzen duidelijk worden gesteld. Er wordt besproken wat pesten voor een ander betekent. De leerling moet handreikingen aangereikt krijgen om het voorval bespreekbaar te maken en op een positieve manier relaties te onderhouden met andere leerlingen. Vervolgens wordt de leerling ook geattendeerd op de regels en afspraken in de school. Een voorwaarde is ervoor te zorgen dat de leerling zich veilig voelt en dat er uitgelegd wordt wat de docent (of anderen) gaan doen om het pesten bespreekbaar te maken en welke acties er ingezet gaan worden om het pesten te laten ophouden. Hierbij geldt dat er ook grenzen gesteld kunnen worden en consequenties verbonden worden aan pestgedrag al naar gelang de situatie. Er wordt altijd een vervolgspraak gemaakt om te bespreken hoe het met de leerling gaat. De docent kan dit zelf doen in overleg met de anti-pestcoördinator. De anti-pestcoördinator wordt altijd geïnformeerd over de gevoerde gesprekken en er komt ook altijd een aantekening in Magister over de gevoerde gesprekken. Dit wordt ook aan de leerling kenbaar gemaakt. De anti-pestcoördinator bewaakt het proces.
4. **Betrokkenheid van ouders:** ouders van zowel de gepeste als de pestende leerling worden actief betrokken bij de aanpak. De docent, coach, anti-pestcoördinator, leerlingcoördinator of teamleider neemt in geval van pesten altijd contact op met de ouders van de gepeste en de pestende leerling en bespreekt de gezette stappen en gemaakte afspraken. Ouders krijgen informatie en advies over pesten en de manieren

waarop pesten kan worden aangepakt. Zo nodig worden ouders doorverwezen naar deskundige ondersteuning. Na het spreken van de ouders wordt over de uitkomst van het gesprek een aantekening gemaakt in Magister.

5. **Groepsdynamiek:** zowel de groep meelopers als de groep toeschouwers (vaak de rest van de klas) wordt betrokken bij de oplossingen van het pestprobleem. Op welke wijze dit betrekken gebeurt, is in overleg met de anti-pestcoördinator of teamleider. Er wordt met de leerlingen overlegd over mogelijke oplossingen en over wat ze zelf kunnen bijdragen aan die oplossingen, waarbij ze eventueel zelf ook een actieve rol spelen. De docent voert deze gesprekken met de middengroep en ziet toe op het uitvoeren van de oplossingen. Als er opnieuw gepest wordt, kunnen leerlingen pestsituaties altijd melden bij de docent of bij de anti-pestcoördinator.

De rol van ouders

Als school werken wij in de begeleiding van onze leerlingen met de volgende driehoek:

Zowel in de preventie van pesten als in de aanpak van pestgedrag hebben wij de ouders nodig. Daarom hebben we ook verwachtingen naar ouders geformuleerd.

De aanpak van en het voorkomen van pestgedrag is zowel een opdracht van school, van leerlingen, als van ouders. We verwachten van ouders dat zij zich actief opstellen in het voorkomen of aanpakken van pestgedrag van hun kind. In het geval hun kind betrokken is bij pesten verwachten wij van ouders dat zij hun medewerking verlenen aan het door school gevoerde beleid. Dit geldt ook voor het opvolgen van door school gegeven adviezen. Dit betreft niet alleen het contact tussen ouder en school, maar ook een actieve houding in het zoeken naar de verbinding tussen de ouder van de gepeste leerling en de ouder van de pestende leerling.

Bijlage 1a: Wanneer spreken we van pestgedrag?

We spreken van pestgedrag als dezelfde leerling regelmatig en systematisch bedreigd en geïntimideerd wordt. Pesten kan verschillende vormen aannemen.

Hieronder staat een lijst met voorbeelden. De lijst is niet volledig. Het gaat erom een beeld te geven van wat de school onder pesten verstaat. “Geintjes” uithalen valt ook onder pesten zodra een van de betrokkenen het niet (meer) als een geintje ervaart. Daarom zijn zaken als “duwen en sjoeren” of “bijnamen” gebruiken ook in de lijst opgenomen.

Verbaal met woorden vernederen

- Belachelijk maken
- Schelden
- Dreigen
- Bijnamen gebruiken
- Kwetsende briefjes schrijven of tekeningen maken
- Cyberpesten
- Kwetsende of bedreigende appjes/e-mails sturen/plaatsen
- Bedreigingen via social media of in persoon
- Beledigende foto's maken, in bezit hebben en/of verspreiden
- Informatie of persoonlijke gegevens op social media plaatsen
- Afpersing
- Dwingen om geld of spullen af te geven
- Het afdwingen om iets voor de pestende leerling te doen

Non-verbaal

- Uitsluiting
- Doodzwijgen en negeren bij groepsopdrachten
- Lichamelijk trekken aan kleding
- Duwen en sjoeren, pijn doen
- Schoppen en slaan, krabben en aan haren trekken
- Achtervolgen, opjagen en achternalopen
- In de val laten lopen, klemzetten of rijden
- Opsluiten, afpakken en vernielen
- Afpakken van kledingstukken, schooltas, schoolspullen, kliederen op boeken
- Banden lek prikken, fiets beschadigen

Bij pesten zijn meestal vier groepen betrokken:

- De pester(s): degene/degenen die het pesten begint/beginnen en in stand houdt/houden.
- De meeloper(s): degene/degenen die medoet/meedoen met het pesten om erbij te horen.
- De gepeste leerling.
- Toeschouwer(s): die geen partij kiest/kiezen en ook niets onderneemt/ondernemen om het te stoppen.

Bijlage 1b: Wat is pesten, plagen of ruzie hebben?

Pesten is een vorm van herhaald en systematisch negatief gedrag waarbij één of meerdere personen bewust proberen een ander te kwetsen, uit te sluiten of te vernederen. Dit gedrag kan zowel fysiek, verbaal als digitaal plaatsvinden en kenmerkt zich door een ongelijk machtsverschil tussen de pester(s) en de gepeste leerling(en). Pesters proberen controle of dominantie uit te oefenen, waardoor gepeste leerlingen zich onveilig, angstig of minderwaardig voelen. Pesten gaat verder dan incidenteel plagen of een conflict; het is structureel en schadelijk.

Deze definitie legt de nadruk op:

1. Herhaling: Het gebeurt niet eenmalig, maar steeds opnieuw.
2. Intentie: Het is bewust en met het doel om te kwetsen.
3. Machtsverschil: Er is sprake van een ongelijkwaardige situatie (fysiek, sociaal of emotioneel).
4. Impact: Het gedrag heeft negatieve gevolgen voor de gepeste leerling.

Pesten verschilt daarmee duidelijk van plagen en ruzie. Bij plagen is het gedrag niet structureel tegen dezelfde leerling gericht en is geen duidelijke machtsongelijkheid aanwezig. Leerlingen sluiten elkaar niet buiten en het is vaak de bedoeling om elkaar aan het lachen te maken. Bij ruzie hebben leerlingen een conflict met elkaar. Ze wisselen over en weer argumenten uit op een emotionele (emotioneel boze) manier. Beide leerlingen voelen zich sterk genoeg om de confrontatie aan te gaan waardoor er geen machtsongelijkheid is. Een ruzie leggen leerlingen meestal weer bij.

Bijlage 2: Informatie voor medewerkers en voor ouders van gepeste leerlingen

Wat kunnen signalen zijn van pesten?

- Niet meer naar school willen.
- Niets meer over school vertellen.
- Nooit meer andere leerlingen mee naar huis nemen of niet meer meegevraagd worden.
- Slechtere resultaten op school dan voorheen.
- Vaak dingen kwijt zijn of met kapotte spullen thuiskomen.
- Vaak hoofdpijn of buikpijn hebben.
- Blauwe plekken hebben.
- Telefoon afschermen.
- Niet meer naar een sport/club willen/durven gaan.
- Bepaalde kleren niet meer aan willen.
- Thuis prikkelbaar, boos of verdrietig zijn.
- Zelf redenen verzinnen/blessures creëren om niet naar school te hoeven.

Wat ouders/verzorgers zelf kunnen doen:

- Neem uw kind serieus en zeg dat u met anderen gaat proberen het pesten te stoppen.
- Probeer uw kind ervan te overtuigen dat het niet zijn of haar schuld is dat er gepest wordt.
- Pesten op school kunt u het beste direct met de coach of APC bespreken.
- Praat erover met uw kind of vraag uw kind op te schrijven wat het heeft meegemaakt.
- Probeer uw kind uit te leggen waarom anderen pesten.
- Samen praten over pesten kan ook via een boek of een film over het onderwerp.
- Vertel dat volwassenen vaak niets doen, omdat ze niet zien dat er gepest wordt of omdat ze niet weten hoe het probleem moet worden opgelost.
- Waarschuw uw kind dat het pesten niet meteen ophoudt als er beter op wordt gelet. Pesten is soms een gewoonte geworden die moeilijk af te leren is.
- Houd het onderwerp bespreekbaar, informeer regelmatig hoe het gaat.
- Als u er van uw kind met niemand over mag praten, steun dan uw kind, geef achtergrondinformatie en maak duidelijk dat de school het probleem niet kan aanpakken als het niet besproken wordt. Het kan uw kind helpen om samen het protocol te lezen waarin ook de aanpak beschreven wordt.
- Stimuleer uw kind tot het beoefenen van een (team) sport.
- Houd de communicatie open, blijf in gesprek met uw kind. Doe dat niet met een negatieve insteek, maar geef adviezen om aan het pesten een einde te maken. Een negatieve manier van vragen is bijvoorbeeld: "Wat is er vandaag weer voor ergs gebeurd?"
- Houd regelmatig en intensief contact met de coach van uw kind.
- Neem contact op met andere ouders van wie de kinderen hierbij een rol spelen.
- Als uw kind echt lijdt onder het pesten en dat ten koste gaat van het zelfvertrouwen, kan hulp van een deskundige nodig zijn. Dit kan individueel of mogelijk in een sociale vaardigheidstraining. Bepreek dit met de school.

Houd het niet stil, maar onderneem actie!

Bijlage 3: Informatie voor medewerkers en voor ouders van pestende leerlingen

- Neem het probleem serieus.
- Ga in gesprek. Dreig niet onmiddellijk met sancties.
- Raak niet in paniek: elk kind loopt de kans een pester te worden.
- Probeer achter de oorzaak van het pesten te komen.
- Maak inzichtelijk bij het kind wat het anderen aandoet.
- Stimuleer het kind tot het beoefenen van een sport.
- Bekijk samen met het kind een film over pesten.
- Houd de communicatie open, blijf in gesprek met het kind. Geef adviezen over andere manieren om met elkaar om te gaan.
- Neem contact op met andere ouders van wie de kinderen hierbij een rol spelen.
- Onderhoudt als ouders en coach intensief contact met elkaar. Er zijn mogelijkheden om kinderen aan een sociale vaardigheidstraining te laten meedoen. Informatie hierover is op te vragen bij de coach, de APC, de leerlingcoördinator of de teamleider.